

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.8.33](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.8.33)

УДК 352/354.08:316.46](477)(045)

Р. І. Сторожев,
к. держ. упр., докторант кафедри парламентаризму,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0001-5103-7274

СОЦІОПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА В ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

R. Storozhev
PhD in Public Administration, Doctoral candidate of the Department of Parliamentary,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOCIOPSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF LEADERSHIP DEVELOPMENT IN PUBLIC ADMINISTRATION ACTIVITY

У відносинах нового публічного управління відбуваються суспільні зміни, утверджуючи демократію в Україні. Вочевидь, що цей процес вимагає від лідерів неабиякої фізичної психологічної та духовної сили, оскільки співзалежність між індивідуальною та колективною психікою людини і суспільства, зосереджуючись в свідомому та несвідомому, робить вплив на розвиток лідерства в публічно-управлінській діяльності. Тому автор статті акцентує увагу на значимості соціопсихологічних вимірів у розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності. На думку автора свідоме та несвідоме є відносно самостійними сторонами цілісної психічної реальності, з-поміж яких виникають суперечності та конфлікти, однак взаємодіючи між собою, вони здатні досягти «компромісу та порозуміння», що виступає ціннісним аспектом розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності.

Автор статті наводить приклад класичного визначення поняття «свідомість», водночас здійснюючи авторське коригування, застосовуючи його в науковій літературі в публічному управлінні. Цікавим з погляду історизму та компаративізму є еволюційний аналіз розуміння й тлумачення цього поняття зарубіжними, радянськими та вітчизняні вченими (за років незалежності України). Це сприяє автору здійснити аналіз поняття свідомості з погляду виконання публічними службовцями своїх структурно-функціональних обов'язків, і зробити певні висновки, зокрема: свідомість має доволі складну структуру, тому наукова полеміка щодо її властивостей, функцій та механізмів ще не закінчилася. Водночас, усталеними компонентами свідомості є такі: чуттєво-афективний, ціннісно-вольовий, абстрактно-логічний, рефлексивний, кожен з яких складається з відповідних елементів. Окрім того, автор статті в процесі дослідження стверджує, що одним із компонентів свідомості є самосвідомість (рефлексія) – явища розуму, що стають предметом спеціальної аналітичної діяльності самого суб'єкта: виокремлення себе, ставлення до себе, оцінювання своїх можливостей тощо.

Згідно з контекстом дослідження, автор акцентує увагу на такому феномені як громадська думка, оскільки, на його думку, саме вона може, у тій чи іншій мірі,

збалансувати процес самопізнання лідерства, додавши до нього адекватності. Для цього йому необхідно володіти умінням чути інших та умінням співвідносити самооцінку з думкою інших.

Social changes are reflected in the relations of the new public administration, establishing democracy in Ukraine. Obviously, this process requires from leaders decent physical, psychological and spiritual strength, as the interdependence between the individual and collective psyche of a human and society, focusing in the conscious and unconscious, influences the development of leadership in public administration activity. Therefore, the author emphasizes the significance of sociopsychological dimensions in the development of leadership in public administration activity. The author claims, that the conscious and the unconscious are relatively independent elements of a holistic mental reality, among which contradictions and conflicts arise, however, interacting with each other, they are able to achieve "compromise and mutual understanding", that is that is recognized as the value aspect of leadership development in public administration activity.

The author gives the example of the classical definition of the concept of "consciousness", at the same time making author's adjustments, applying it in the scientific literature in public administration. The evolutionary analysis of the understanding and interpretation of this concept by foreign, Soviet and domestic scientists (during the years of Ukraine's independence) is quite interesting in terms of historicism and comparativism and definitely deserves the eattention. This allows the author to analyze the concept of consciousness in terms of the performance by public servants of their structural and functional responsibilities, and draw certain conclusions, in particular: consciousness has a rather complex structure, therefore, the scientific controversy over its properties, functions and mechanisms has not over yet. At the same time, the established components of consciousness are as follows: sensory-affective, value-volitional, abstract-logical, reflexive, each consisting of the corresponding elements. Moreover, the author of the article claims that one of the components of consciousness is self-awareness (reflection), namely, a phenomenon of mind, that becomes the subject of a special analytical activity of the subject himself: self-separation, attitude to himself, assessment of own capabilities, etc.

While conducting the research, the author focuses on such a phenomenon as public opinion. According to the author, only public opinion can balance the process of self-knowledge of leadership, adding adequacy to it. To do this, he needs to have the ability to hear others and the ability to correlate self-esteem to the opinions of others.

Ключові слова: *лідерство; соціопсихологічний індикатор лідерства; компоненти свідомості; самосвідомість (рефлексія); самоосвіта; аналітична діяльність суб'єкта; самопізнання.*

Key words: *leadership; sociopsychological indicator of leadership; components of consciousness; self-consciousness (reflection); self-education; analytical activity of the subject; self-knowledge.*

Постановка проблеми.

Утвердження демократії в Україні потребує перегляду суспільно-політичних відносин у сфері нового публічного управління, що вочевидь відбивається на суспільних змінах влади з громадськістю, вимагає від лідерів неабиякої фізичної психологічної та духовної сили, оскільки співзалежність між індивідуальною та колективною психікою людини і суспільства, зосереджуючись в свідомому та несвідомому, впливає на розвиток лідерства в публічно-управлінській діяльності. Значна увага приділяється значимості соціопсихологічних вимірів розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності. Адже свідоме та несвідоме є відносно самостійними сторонами цілісної психічної реальності, з-поміж яких виникають суперечності та конфлікти, однак взаємодіючи між собою, вони здатні досягти «компромісу та порозуміння», що виступає ціннісним аспектом розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності. Тому актуальними є дослідження щодо в статті значна

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що проблема сучасного лідерства у публічному управлінні постійно перебуває в полі зору вітчизняних та зарубіжних вчених.

Співвідношення свідомого і несвідомого вперше було розглянуто З. Фрейдом, який зауважував, що між цими явищами існує неперехідний бар'єр, оскільки несвідоме не може стати свідомим. Нині це питання у психологічній науці залишається одним із найскладніших і не має однозначного трактування [Фрейд, 1989 : 448].

Свідомість – вища інтегрована форма психіки, (від дав.-гр. ψυχή, «дихання, душа» та лат. суфіксу – «іс», від пол. świadomość) є властивістю мозку відображувати об'єктивну реальність під впливом суспільно-історичних умов в трудовій діяльності людини та її спілкування з іншими людьми. Свідомість – це здатність людини пізнавати навколишній світ і саму себе за допомогою мислення та розуму, внаслідок чого відбувається розвиток інтелекту особистості. Тому все, що людина коли-небудь, пізнала або відчула, побачила чи почула, уявляла, у що вірила тощо – це все обов'язково обробляється свідомістю [Психологічний словник, 2007 : URL].

Значний внесок у розуміння й тлумачення цього поняття зробили зарубіжні радянські та вітчизняні вчені. Так, на думку С. Рубінштейна «свідомість передбачає виокремлення людини з її середовища, появу відношення суб'єкта дії та пізнання до об'єктивного світу [Рубінштейн, 1946 : 299]. Завдяки свідомості у процесі життя людини – спілкування, навчання склалася чи складається така сукупність об'єктивованих більш-менш узагальнених значень, за допомогою яких вона може усвідомлювати оточення і саму себе, пізнаючи явища дійсності через їх відношення з цими знаннями та через діяльність, шляхом усвідомлення її результату як досягнення мети» [Там же].

Отже, свідомість формується у процесі суспільної взаємодії та діяльності. Соціопсихологічні виміри розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності тісно пов'язана з рівнем самосвідомості лідера, впливає на її розвиток та рівень, тобто є індикатором вимірювання.

У контексті наших досліджень вагоме значення набуває думка Л. Виготського, який акцентує увагу на тому, що свідомість породжується суспільством, а не є властивою людині від народження [Виготський, 1982 : 361]. Думки Л. Виготського стосовно розуміння феномену свідомості поділяв і О. Леонт'єв, наголошуючи, що свідомість «картина світу, яка відкривається суб'єкту, у яку включений не тільки він сам, а його дії та стан» [Леонт'єв, 1994 : 125].

Р. Сперрі вважає, що свідомість є передатною системою всіх наших цінностей, нашого розуміння мети і змісту, правильного й неправильного, любові, ненависті, краси, святості і всього іншого, що робить життя цінним [Sperry, 1983 : 150].

Аналізуючи свідомість, Д. Тейлор зауважує, що «...свідомість не можливо побачити, відчути, доторкнутися до неї; свідомість – це розуміння себе та світу довкола нас, що є в основі нашого існування [Taylor, Mind, (1982 : 167)]. Українськими вченими велика увага приділяється дослідженню феномену свідомості, зокрема: розумінню його поняття та структури [Балл, 1996 : 31]; співвідношенню значень і смислів у процесах діяльності [Яременко, Сліпушко, 2000 : 927], становлення професійної свідомості [Шевченко, 2005 : 298] та ін. Учені також наголошують на тому, що свідомість має доволі складну структуру, тому наукова полеміка щодо її властивостей, функцій та механізмів ще не закінчилася.

Мета статті – розкрити значущість соціопсихологічних вимірів розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності, розкривши поняття «свідомість», стан дослідженості цього питання у вітчизняній та зарубіжній літературі.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи цю тему, зазначимо, що усталеними компонентами свідомості є такі: чуттєво-афективний, ціннісно-вольовий, абстрактно-логічний, рефлексивний, кожен з яких складається з відповідних елементів. Чуттєво-афективний є базовим компонентом свідомості до якого належать відчуття (відображення в мозковій окремості властивостей предметів та явищ об'єктивного світу); сприйняття (відбиток образу предмета сукупно); уявлення (відтворення конкретних образів таких предметів чи явищ); різного роду афекти (сильні мимовільні реакції людини на зовнішні подразники (гнів, лють, жах, відчай, раптова велика радість тощо).

До ціннісно-вольового компоненту належать такі елементи, як:

– воля – здатність людини ставити перед собою мету, мобілізуючи себе для її досягнення;

емоції – ціннісно-забарвлені реакції людини на зовнішній вплив, зокрема: мотиви, інтереси, потреби особи в єдності з її здатністю щодо реалізації мети.

Абстрактно-логічне мислення уявляється в такій конфігурації:

– поняття – віддзеркалення у мисленні загальних, найбільш суттєвих ознак предметів, явищ об'єктивної дійсності, їх внутрішніх, вирішальних зв'язків і законів;

– судження – форма думки, в якій відображається наявність чи відсутність у предметів і явищ яких-небудь ознак і зв'язків;

– умовивід – форма мислення, коли з одного чи кількох суджень виводиться нове судження, в якому міститься нове знання про предмети та явища; різні логічні операції.

Одним із компонентів свідомості визначають самосвідомість (рефлексія) – явища розуму, що стають предметом спеціальної аналітичної діяльності самого суб'єкта, зокрема: виокремлення себе, ставлення до себе, оцінювання своїх можливостей тощо. Тому, рефлексія спрямовує до самопостереження, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки своєї поведінки, професійних дій і якостей. У процесі публічно-управлінської діяльності, рефлексія – це ще і феномен у якому окреслюється взаємодія і взаємозалежність суб'єктів суспільного розвитку, зокрема: «керівник – співробітники», «керівник – суспільство».

Самопізнання – це дослідження, пізнання особистістю самої себе, що здійснюється за допомогою розуму, проте складність самопізнання полягає в його зосередженості на саму людину, на її внутрішній світ, який багатий індивідуально-самобутнім досвідом. За Г. С. Сковородою самопізнання – це розкриття своєї природи, знаходження в собі не тільки особливого, а й загальнолюдського [Сковорода, 1995 :185].

Відомо два види самооцінки: адекватна і неадекватна, що відповідно до еталона є сукупністю всіх уявлень будь-якого індивіда про себе. Структурно це розглядається як образ «Я» – уявлення лідера про самого себе; самооцінка – оцінка цього уявлення; потенційна реакція поведінки, тобто ті конкретні дії, які можуть бути спричинені його образом «Я» і самооцінкою.

Існують декілька прийомів розвитку адекватної самооцінки. Перший полягає в тому, щоб зіставити рівень своїх прагнень із досягненим результатом, а інший – із думкою оточуючих. Згідно з контекстом нашого дослідження, постає необхідність акцентуації уваги на такий феномен як громадська думка, оскільки ми вважаємо, що саме вона може, у тій чи іншій мірі, збалансувати процес самопізнання лідером, додавши до нього адекватності. Вочевидь, що для цього йому необхідно володіти умінням чути інших та умінням співвідносити самооцінку з думкою інших.

Таким чином, рефлексивне ставлення лідера до власної діяльності надає можливість самостійно вивчати, аналізувати, осмислювати, корегуючи рівень своєї компетентності, особистісних якостей, зіставляючи їх із соціальними вимогами, що впливає на розвиток лідерства в публічно-управлінській діяльності.

Усі структурні елементи свідомості особистості перебувають у взаємозв'язку та взаємодії, забезпечуючи низку життєво-важливих для неї функцій. Як відомо, головною функцією свідомості є пізнавальна, що реалізується шляхом накопичення знань про природу, суспільство і про саму людину. Водночас, у її пам'яті акумулюються знання, отримані не тільки з особистого досвіду, а й такі, що здобуті попередніми поколіннями людей та сучасниками.

Тож, накопичений капітал знань, зосереджуючись у свідомості лідера, слугує основою як для підвищення рівня його компетентності, так і засобом реалізації інших функцій свідомості, зокрема: творчо-конструктивної, що віддзеркалюється в уявному моделюванні лідером майбутньої публічно-управлінської діяльності згідно необхідних реальних цілеспрямованих перетворень; оціночної (аксіологічної), що складається з результату і мети ціннісного ставлення до своєї публічно-управлінської діяльності, що дозволяє досягнути її відповідальності та відповідності щодо інтересів та потреб громадян. Ціннісне ставлення до себе та інших, вимагає усвідомлення необхідності залучення особистісних зусиль, які зосереджуються в нематеріальному капіталі. Істотною характеристикою свідомості становить функція цілепокладання (формування мети). Цілі виробляються на основі всього сукупного досвіду людства, проявляючись у вигляді соціальних, етичних, естетичних та інших ідеалів. Цілеспрямована публічно-управлінська діяльність лідера обґрунтовується потребою модернізаційних перетворень, форма й зміст яких спрямовується на взаємодію та узгодженість, що цілісно сприяє вирішенню суспільних проблем.

Комунікативна функція свідомості зумовлюється тим, що люди беручи участь у спільній праці, потребують постійного спілкування. Цей зв'язок думок здійснюється через звукову мову, тексти, закодовану інформацію, радіо, телебачення та Інтернет. Задля віднаходження цінної інформації та її аналізу, значущим уявляється розуміння особистістю необхідності застосування деяких зусиль для перетворення цієї інформації в знання як індивідуальний здобуток.

Суб'єкти відносин нового публічного управління та їх лідери, завдяки взаємодії, включені в контекст громадського життя, що вимагає комунікативного діалогу шляхом проведення переговорів, конференцій, круглих столів тощо, як модерної можливості розвитку суспільства й лідерства зокрема. Регулятивно-управлінська функція свідомості, забезпечує регулювання і самоконтроль поведінки у публічно-управлінській діяльності лідера. Вочевидь, що регулятивно-управлінська функція свідомості також вплетена у взаємодію людини з навколишнім середовищем, окреслюючись у двох її формах, зокрема: спонукальної та виконавчої. Спонукальна форма поведінки та діяльності, набуває силу коли керівник здійснює вчинки свідомо, цілеспрямовано, за своїми переконаннями. Виконавча форма регулятивно-управлінської функції свідомості призводить публічно-управлінську діяльність керівника у відповідність до потреб суспільства, забезпечуючи досяжність цілей і реальних засобів щодо регуляції цієї функції.

У ході публічно-управлінської діяльності, на підґрунті усвідомлення актів своєї поведінки та власних психічних процесів, від особистості лідера вимагається володіння здатністю до самоуправління.

У психологічній довідковій літературі, самоуправління – це здатність людини керувати собою на основі сприйняття й усвідомлення актів своєї поведінки та власних психічних процесів [Психологический словарь, 1996 : 331]. Самоуправління – процес творчий, який пов'язаний з утворенням нового, зустріччю з незвичайною, можливо з конфліктною ситуацією, що ставить завдання пошуку нових рішень, засобів/способів/методів для досягнення поставленої мети. Це свідомий вплив особистості на власні психічні стани, властивості, процеси, діяльність і поведінку з метою їх підтримання або зміни [Сіціньська, 2014 : 19]; самоуправління має відношення до соціокультурної сфери людського буття, та уявляється культурою самовизначення, ідентифікації, адаптації, самодіяльності та самореалізації людини [502]; самоуправління – це коли одночасно його суб'єктом і об'єктом виступає одна і та сама особистість, яка на основі порівняння свого реального та ідеального станів вносить зміни в свою поведінку [Тарасова, 2006 : 29].

Отже, самоуправління – це усвідомлення лідером того факту, що можливості його саморегуляції сприяють самооновленню та самоактуалізації як здатності утворювати нові, подекуди складні, однак затребувані особистісні системи.

Система самоуправління складається з таких функцій: аналізу протиріч, прогнозування, цілеспрямованості, формулювання критеріїв оцінки особистісних якостей, прийняття рішень до дії, контролю і корекції. Іншими словами, обов'язковою рисою системи самоуправління є постійне внутрішнє оцінювання особистістю лідера своєї поведінки. Функцію коригування дій або вербальних компонентів поведінки самоуправління виконує механізм самоконтролю, що становить внутрішній звіт особистості лідера про співвідношення мотиву мети дії та її ходу. Це внутрішній діалог лідера, що тільки планує дію з певною метою та лідера в дії.

Найважливішою ланкою самоуправління визначають самоконтроль, як основний механізм, що спрямований на своєчасне запобігання або виявлення вже допущених помилок [Заветный, 2008: 37]. Самоконтроль складається з багаторівневої ієрархії контрольних механізмів, за допомогою яких особистість себе контролює, зокрема: пам'ять, мислення, уява, емоційна сфера та властивості особистості, що стали її рисами характеру. Особливо слід наголосити, що у самоконтролі значущу роль відіграє воля особистості, однак не якась абстрактна сила, а свідомо спрямована активність. Доцільним убачається наведення думки С. Рубінштейна, який наголошував, що «становлення волі – це є становлення суб'єкта, здатного до самовизначення» [Рубинштейн, 1946 : 299].

Перед лідером в публічно-управлінській діяльності постає непросте завдання щодо створення особистісної програми з самоуправління, що ґрунтується на усвідомленні необхідності трансформації його зовнішніх потреб у внутрішні, а саме: осмисленні і прийнятті вимог, що висуваються публічно-управлінською діяльністю; прагненням знати та розвивати свої здібності, об'єктивно оцінювати свою поведінку, розуміти необхідність безперервного підвищення рівня компетентності, удосконалення професійних та, за потреби, зміни і набуття нових особистісних якостей. Якщо самоконтроль показує, що існує розрив між бажаним і дійсним, що є помилки в поведінці і діяльності, безсумнівно постає вимога віднаходження відповідей, що на питання: «Чи потрібно і якщо так, то, що необхідно змінити у своїй поведінці, вчинках та діях?» «Коли провести зміни тепер чи через деякий час?» «Чи є час на роздуми?» «Що у першу чергу треба переглянути в процесі самоуправління, щоб одержати бажаний результат?» Зрозуміло, що в означеному процесі починає діяти функція самокорекції.

Тож, самоуправління – це комплекс особистісних впливів –інтелектуальних, емоційних, вольових. На нашу думку, ключовим способом самоуправління є самооновлення лідера, що визначає його особистісні смисли, впливаючи на розвиток лідерства в публічно-управлінській діяльності.

Таким чином, свідомість є багатограниним унікальним феноменом, що розкривається через систему функцій, єдність яких, у відносинах нового публічного управління, забезпечує лідеру індивідуальний спосіб зростання та розвитку. Відповідно будь-яка ситуація, що виникає в процесі публічно-управлінської діяльності, контролюється свідомістю, а саме: коли перед лідером виникають несподівані, складні інтелектуальні проблеми, що не мають очевидного рішення; коли його потрібно подолати психологічний опір співробітників на шляху визначення пріоритетного рішення щодо тієї чи іншої проблеми; коли необхідно усвідомити і знайти вихід з будь-якої конфліктної ситуації, яка сама собою вирішитися без вольового рішення не може; коли лідер, у разі неприйняття відповідних дій, несподівано опиняється в ситуації, що містить потенційну загрозу для підлеглих тощо.

Такі ситуації виникають перед лідерами доволі часто, тому свідомість як вищий рівень психічної регуляції поведінки постійно функціонує, управляючи найскладнішими формами поведінки лідера, які вимагають постійної уваги та контролю. Ми вважаємо, що свідомість є специфічною програмою, яка упорядковує дії лідера, його внутрішній стан та дії системи суспільної свідомості як міжсуб'єкту взаємодію, що встановлюються у відносинах нового публічного управління.

Підтвердженням наведених вище результатів досліджень може слугувати розробка М. Маккобі «Гравці: нові корпоративні лідери» [Macoby, 1976 : 285], який аналізує структуру характеру 250 керівників, менеджерів двох успішних компаній у США наприкінці ХХ сторіччя. Більшість отриманих ним результатів підтверджує переважання раціональної і слабого розвитку емоційної сфер, що дає чітке уявлення про суспільний тип особистості керівника.

Тож, аналіз результатів з кожним членом групи, від трьох до двадцяти інтерв'ю дають уявлення про тип характеру керівників. Так, наведені нижче твердження відповідають тому чи іншому процентному значенню. Зокрема: глибока зацікавленість у розумінні, динамічного відчуття роботи та жвавість – 0% ; цікавиться роботою тією мірою, якою це потрібно для самої роботи, інтерес не сталий – 58%; помірно продуктивний, не зосереджений, виявляє до роботи переважно інструментальний інтерес заради заробітку та економічної стабільності – 18%; пасивний, непродуктивний, неухвильний – 2%; відкидає роботу, відкидає навколишній світ – 0%.

Зосереджений, енергійний, вправний, але бракує глибокого наукового інтересу о природи речей – 22%.

Цікавиться роботою тією мірою, якою це потрібно для самої роботи, інтерес не сталий – 58%.

Помірно продуктивний, не зосереджений, виявляє до роботи переважно інструментальний інтерес заради заробітку та економічної стабільності – 18%.

Пасивний, непродуктивний, неухвильний – 2%.

Відкидає роботу, відкидає навколишній світ – 0%.

Аналізуючи результати цього дослідження, Е. Фромм наголошує на тому, що його вражають два фактори, а саме: відсутність зацікавленості в розумінні та мінливий або помірний інтерес до роботи у переважній більшості респондентів зумовлений тим, що вона, в першу чергу, є засобом забезпечення надійного економічного стану *Фромм, 2010 : 164*].

Ми солідаризуємося з думкою вченого, оскільки вважаємо, що досягти успіху в публічно-управлінській діяльності можливо за умови поєднання матеріальних та нематеріальних цінностей.

Аналізуючи отримані результати цієї шкали, Е. Фромм робить висновки про те, що вони представляють приголомшливу картину емоційної недорозвиненості і триумфу раціональності, що відповідає загальній структурі «кібернетичної релігії» ринкового характеру [*Фромм, 2010 : 164-165*].

На нашу думку, «кібернетична релігія» співвідноситься зі словосполученням «кібернетичний порядок», що відповідає лінійності і однозначності, відкидання іншості та пов'язується з командно-адміністративною системою управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, важливим фактором розвитку лідерства у публічно-управлінській діяльності постає життєвий та особистісний досвід лідера, що базується на безперервному саморозвитку та високому рівню його компетентності. Запропонована дослідниками соціопсихологічні виміри розвитку лідерства у публічно-управлінській діяльності є фундаментом для здійснення ефективного реформування публічного управління, розвитку демократії в Україні.

Тож причини повільних змін щодо означеного феномену необхідно шукати в глибинних шарах психіки людей, що вимагає звернення до методології колективного несвідомого, яка надає можливість пояснення причин тієї чи іншої людської поведінки та переживань. Процес модернізації та розбудови демократичної держави, актуалізує множинність, багатоваріантність і взаємодію у відносинах нового публічного управління, що надає можливість, користуючись висловом Е. Фромма, апелювати до «синергетичного порядку» розвитку лідерства *Фромм, 2010 : 165*].

Список використаної літератури.

1. Балл Г.О. Співвідношення значень і смислів у пізнавальній діяльності та проблема єдності раціонального та почуттєвого. *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах*: зб. наук. пр. Харків, 1996. С. 31–32.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь : собр. сочинений : в 6 т. Т. 2. М. : Педагогика, 1982. С. 361.
3. Заветный С. А. Личность и общество: проблемы и перспективы управления: монография. К.: Изд. ПА&РАПАН, 2008. 256 с.
4. Леонтьев А. Н. Философия психологии. Из научного наследия. М. : Наука, 1994. – 405 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: 4 т. 42000 слів / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. К. : Аконті, 2000., Т. 3 (О–Р). 927 с.
6. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. М.: Педагогика-пресс, 1996. 440 с.
7. Психологічний словник / за ред.. Н. А. Побірченко. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення 23.06.2021).
8. Рубинштейн С.А. Основы общей психологии. М. : Учпедгиз., 1946. 370 с.
9. Сіцінська М. Підвищення ролі державного службовця в попередженні власного професійного «вигорання». *Вісник державної служби України*, № 1. С. 18–22.
10. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину. Львів: Світ, 1995. 185 с.
11. Тарасова О. В. Личностное самоуправление: социально-философский аспект (на материале предпринимательской деятельности): автореф. дис. на соискание науч. степени к. филос. н.: спец. 09.00.11. 2006. «Социальная философия». URL : <http://www.dissercat.com/content/lichnost&noe&samoupravlenie&sotsialno&filosofskii&aspekt&na&materiale&predprinimatelskoi&deya#ixzz38llhlXM> (дата звернення 03.04.2021).
12. Фромм Е. Мати чи бути? – К. : Укр. письменник, 2010. 222 с.
13. Шевченко Н. Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: моногр. К.: Міленіум, 2005. 298 с.
14. Maccoby, Michael. Forthcoming, fall 1976. The Gamesmen: The New Corporate Leaders. New York: Simon and Schuster. 285 pp.
15. Sperry R. Science and moral prorsity. N Y. : Columbia University, 1983 150 p
16. Taylor D., Mind D. Y. (1982), Simon and Schuster. 239 p.

References.

1. Ball, H.O. (1996), “The ratio of meanings and meanings in cognitive activity and the problem of unity of rational and sensual”, *Yednist' ratsional'noho ta emotsiyno-pochuttjevoho v osvittn'o-vykhovnykh systemakh* [The unity of rational and emotional in educational systems], Kharkiv, Ukraine, pp. 31–32.
2. Vygotskiy, L. S. (1982), *Myshleniye i rech' : sobr. sochineniy* [Thinking and speech], vol.2, Pedagogika, Moscow, Russia.

3. Zavetnyy, S. A. (2008), Lichnost' i obshchestvo: problemy i perspektivy upravleniya [Personality and society: problems and perspectives of management], Izd. PA& RAPAN, Kyiv, Ukraine.
4. Leont'yev, A. N. (1994), Filosofiya psikhologii [Philosophy of Psychology], Iz nauchnogo naslediya, Moscow, Nauka.
5. Yaremenko, V. and Slipushko, O. (2000), Novyy tumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language], vol. 3 (O–R), Akonit, Kyiv, Ukraine.
6. Zinchenko, V.P. and Meshcheryakov, B. G. (1996), Psikhologicheskii slovar' [Psychological Dictionary], Pedagogika-press, Moscow, Russia.
7. Pobirchenko, N. A. (2007), “Psychological Dictionary”, available at: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/pdf> (Accessed 10 Aug 2021).
8. Rubinshteyn, S.A. (1946), Osnovy obshchey psikhologii [Fundamentals of General Psychology], Uchpedgiz, Moscow, Russia.
9. Sitsins'ka, M. (1995), “Increasing the role of civil servants in preventing their own professional “burnout”, Visnyk derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny, vol. 1, pp. 18–22.
10. Skovoroda, H. S. (1995), Piznay v sobi lyudynu [Get to know a person], Svit, L'viv, Ukraine.
11. Tarasova O. V. (2006), “Personal self-government: social and philosophical aspect (based on entrepreneurial activity”, available at: <http://www.dissercat.com/content/lichnost&noe&samoupravlenie&sotsialno&filosofskii&aspekt&na&materiale&predprinatelskoi&deya#ixzz38llhIXM> (Accessed 10 Aug 2021).
12. Fromm, E. (2010), Maty chy buty? [To have or to be?], Ukr. pys'mennyk, Kyiv, Ukraine.
13. Shevchenko, N. F. (2005), Stanovlennya profesiynoyi svidomosti praktychnykh psykholohiv u protsesi fakhovoyi pidhotovky [Formation of professional consciousness of practical psychologists in the process of professional training], Milenium, Kyiv, Ukraine.
14. Maccoby, M. (1976), Forthcoming, fall. The Gamesmen: The New Corporate Leaders, Simon and Schuster, New York, USA.
15. Sperry, R. (1983), Science and moral prsurity, Columbia University, NY, USA.
16. Taylor D., Mind D. Y. (1982), Simon and Schuster, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2021 р.